

KÖYLERİN SOSYOLOJİK BAKIMINDAN İNCELENMESİNDE BAZI ESASLAR

Yazan : Dr. İbrahim YASA
Siyasal Bilgiler Fakültesi
Sosyoloji Doçenti

I. GİRİŞ

Köyler küçük topluluklar olduğu için üzerlerinde derinlik ve genişliğine araştırmalar yapmak ve çeşitli yaşayış veçhelerine nüfuz edebilmek nisbeten daha kolaydır. Bu itibarla ve bütün dünyada yerleşmiş toplulukların çoğunluğunu teşkil etmeleri ve bir takım önemli sosyal ve ekonomik meselelerin kaynakları olmaları sebepleriyle çeşitli bakımlardan araştırmalara konu teşkil edegelmişlerdir. Acaba bu araştırmalar hangi esaslara veyahut izafet çerçevelerine yapılmıştır ve biz de bu neviden araştırmalar yapmak istediğimiz zaman araştırmalarımızı ne gibi esaslara dayandırmamız gerekecektir? Bu raporda üzerinde duracağımız esaslı meselelerden biri bu soruyu cevaplandırmak olacaktır.

Sosyoloji, insanların tabii çevrelerde yerleşmiş olmasından meydana gelen çeşitli toplulukları inceler. Her topluluğun bir yapısı, münasebetler sistemi ve kültürü mevcuttur. Fakat toplulukların yapıları, münasebet sistemleri ve kültürleri çok karmaşık birer mahiyet arzettikleri için araştırmaya esas teşkil edecek izafet çerçevelerinin önceden tesbit edilmesi bir araştırmacı için zaruret halini almaktadır.

Köyler üzerinde yapılacak sosyolojik araştırmalarda göz önünde bulundurulması icabeden ikinci önemli mesele araştırmada kullanılacak teknik ve metodla ilgilidir. Bu mesele üzerinde daha sonra duracağımızdan şimdilik sadece birinci meseleyi ele alacak ve bu işe de birkaç örnek araştırma esası vererek başlayacağız.

Fransız Sosyoloğu Le Play bazı aile tiplerini esas olarak bunların bütçelerini incelemek suretiyle sosyal gerçekleri kemmi olarak açıklamağa çalışmıştır. La Play'e göre sosyolojik bir araştırmada araştırmacının dikkatini üzerinde toplayacağı esas nokta, topluluğu teşkil eden ailelerin yerleştiği mahal, gördükleri iş ve nüfus unsurudur. Le Play bize bir topluluğu inceliyebilmek için 25 esas kısımdan meydana gelen bir Nomenclature, bir araştırma rehberi vermiştir. Bu rehber göre aileler incelenir ve

bütçelerinin tahlilleri yapılabilirse, daha genel sosyal gerçeklere ulaşmak mümkün olabilir. Bu itibarla Le Play için araştırma esası aile bütçelerinin monografik tahlilleri olmuş oluyor demektir.

Romanya köyleri üzerinde teferruatlı araştırmalar yapmış bulunan Demitri Gusti'nin sosyal gerçeklere yaklaşabilmek için kullandığı esaslar Le Play'inkinden farklı bulunmaktadır.

Gusti'ye göre bir araştırmanın esasını sosyal gerçekler teşkil eder. Bir devrin objektif kültürü ve müesseseleri bu esasa dayanır. Sosyal gerçek tarihî, coğrafî, maddî ve manevi olaylar karmaşığının bir muhassalasıdır. Sosyal gerçekleri yakalayabilmek için bir toplumda cereyan eden kozmolojik, tarihî, biyolojik ve psikolojik faktörleri ayrı ayrı incelemek icabeder. Sosyal çevre (milieu) bu faktorlerin karşılıklı tesirleriyle (ortam) vücut bulur. Daha müşahhas ifadesiyle sosyal gerçek bir toplumu teşkil eden kimselerin ekonomik, mânevî, siyasî ve hukukî davranışlarının karmaşığıdır. Bu anlayışa göre Gusti bize ayrı bir araştırma esası vermiş bulunmaktadır.

Gusti önceden tesbit etmiş olduğu bu filozofik görüşe göre Le Play'in Nomenclature'ünde tesbit edilen sorulardan farklı bir takım esasları ihtiva eden sorularla Romanya'nın bazı köylerini incelemiş, bize çeşitli köy monoğrafileleri vermiştir.

Bu alanda dünya ölçüsünde şöhret yapan bu iki sosyoloğdan birincisi meseleye aile gibi gayet müşahhas bir sosyal birimi esas alarak yaklaştığı halde, ikincisi meseleyi kavranması oldukça güç felsefi bir çerçeve içine oturtmuştur.

Le Play ve Gusti kadar şöhretli olmayan diğer sosyologların araştırma esaslarında da bazı farklar dikkati çekmektedir. Bu sosyologların kullanmış olduğu araştırma esaslarına da kısaca temas etmek uygun olur.

Bazı bakımlardan bizim köylerimize benzeyen Bulgaristan köyleri üzerinde araştırma yapan Prof. İrwin T. Sanders hiç bir felsefi ve spekülâtif endişeye kapılmaksızın köy araştırmalarını üç ana temele dayandırmıştır.

- 1) Köyün Jeoğrafik, ekonomik ve tarihi temeli,
- 2) Köyün sosyal yapı temeli,
- 3) Sosyal vetire (sosyal yapının işleyiş hali),

Prof. Sanders ileride görüleceği üzere bu esasları genişleterek bize daha teferruatlı bir inceleme plânı vermiştir.

Bruce L. Melvin'in *Bir Köy ve Çevresinin Sosyolojisi* adlı eserinde yazar, aşağı yukarı Sanders'in esaslarını kullanmış, fakat bu çevredeki sosyal ve ekonomik değişmeler üzerinde fazlaca durmuştur.

Geddes Arthur'un *Togorun Memleketinde* adlı eserinde Hindistanın bazı köyleri aşağıdaki esaslara göre incelenmiştir :

- 1) Coğrafi mevki, yerleşme şekli ve köyün toprak durumu,
- 2) İş - güç şekilleri,
- 3) Köy ontoloji'si (köy tarihi ve gelişmesi)
- 4) Phylogeny (köy tipinin gelişmesi).

Amerika'nın tanınmış köy sosyologlarından Dwight Sanderson'un *Köy Toplulukları ve Sosyal Teşkilâtının Tasviri* hakkında hazırlamış olduğu araştırma elkitabında oldukça teferruatla bir inceleme plânının esasları verilmektedir. Bu Plânda esas olarak alınan sosyal teşkilâttir. Sanderson'un plânı şu esasları ihtiva etmektedir.

- 1) Köy hakkında genel bilgi (Topoğrafyası, tarihi, nüfusu, iş - güç şekli, ulaştırma - haberleşme vasıtaları).
- 2) Sosyal münasebetler ve teşkilât,
- 3) Sosyal müesseseler ve kurumlar (din, eğitim, diğer sosyal kontrol vasıtaları, cemiyet, dernek ve klüpler).
- 4) Sosyal meseleler (sağlık, sosyal yardımlaşma, boş zamanın değerlendirilmesi).
- 5) Liderlik.

Daha ziyade pratik gayeler güden ve köy kalkındırmasını hedef tutan Çin'deki *The Ting Hsies Köy Araştırmaları*'nın esasları da bir kaç noktada toplanmaktadır.

- 1) Köyün kültürel alanı (edebiyat, sanat, dram, tarihi şahıslar, liderlik).
- 2) Köy ekonomisi alanı, (ziraat, köy sanatları, iktisadi teşekküller.)
- 3) Sağlık durumu (nüfus, sağlık teşkilâtı ve eğitimi, okul sağlığı ve hastalıklardan korunma yolları, çocuk ölümleri, doğum kontrolü...)
- 4) Köy idaresi.

Sosyolojinin Çeşitli Kolları ve Metodları adlı esere yazmış olduğu bir makalede Hoffer, Birleşik Amerika Devletlerinde köy sosyolojisinin esas konu ve meselelerini altı grupta toplamış bulunmaktadır :

1) Köy nüfusu, 2) Şehirleşme ve doğurduğu meseleler, 3) Köy, kasaba ve şehirler arasındaki münasebet şekilleri, 4) Sosyal müesseseler (köy idaresi ve siyaset dahil), 5) Köy halkının yaşayış seviyesi 6) Köy halkının çeşitli sosyal ve ekonomik meseleler karşısındaki tavır ve vaziyet alışları.

Birleşik Amerika'da daha ziyade pratik gayelerle yapılan köy veya hut küçük kasaba araştırmaları, başlıca üç esasa dayandırılmıştır: Bu esasları, çeşitli veçheleriyle, şöylece sıralamak mümkündür:

Topluluğun Nüfusu :

- 1) Nüfusun dağılışı, yapısının değişme ve gelişme temayülleri,
- 2) Nüfusun terkihi, unsurlarının özellikleri, faal ve gayri faal nüfus oranları.
- 3) Yatay ve düşey nüfus hareketleri.

Sosyal Teşkilât ve Sosyal Çözülme :

- A. Mekân bakımından şekilleşmeler,
 1. Köyün içinde bulunduğu kültür alanı veyahut bölgesi,
 2. Hane, akrabalık, komşuluk, mahalle, teşkilâtı.
 3. Şehirleşme temayülü...
- B. Çeşitli grup ve teşekküller,
 1. Aslî gruplar (aile gibi),
 2. Hususî gayelere dayanan teşekküller (kooperatif gibi),
 3. Kültür ve ekonomik seviye farklarından meydana gelen farklılaşma ve tabakalaşmalar.
- G. Sosyal müesseseler ve yardımlaşma vasıtaları,
 1. Eğitim - Öğretim müesseseleri,
 2. Dinî müesseseler,
 3. Sağlık müesseseleri ve faaliyetleri,
 4. Eğlence ve sosyal yardım müesseseleri ve faaliyetleri,
 5. İktisadî müessese veya kurumalar.
- D. Sosyal intibaksızlıktan doğan meseleler.
 1. Toprak mülkiyeti rejimi, kiracılık, ortakçılık,
 2. Ziraat işçiliği ve çeşitleri,
 3. Ekonomik ve sosyal zaruretlerin meydana getirdiği diğer meseleler.
- E. Köy halkının sosyal hayata, meselelerine iştirak derecesi.

F. Sosyal olay ve meselelerin ana yönleri ve sosyal değişme temayülleri.

Köy Halkının Sosyal - Psikolojik Davranışı :

1. Çeşitli meseleler karşısında halkın tavır ve vaziyet alışlarında müşahade edilen ana temayüller ve farklar,

2. Sosyal olayların köy hayatındaki karşılıklı tesir ve yankıları, İlk bakışta oldukça teferruatlı gibi görünen bu inceleme plânında da bazı eksik taraflar ve sosyoloji bakımından ihmal edilmiş kısımlar vardır.

Kendi görüşümüze göre köylerin sosyolojik bakımdan incelenmesinde hangi esasların göz önünde tutulması gerektiği hususuna geçmeden biraz önce işaret etmiş olduğumuz Prof. İrwin Sanders'in Bulgaristan'da yapmış olduğu köy araştırmalarında kullandığı esaslara kısaca bir göz gezdirelim. Sanders, araştırmalarını şu esaslara dayandırmış bulunmaktadır :

1. Köy nüfusunun özellikleri,
2. Köyün ekonomik ve ekolojik bakımlardan durumu ve mevkiî, haberleşme ve taşıt araçları,
3. Aile tipleri ve sosyal yapıları,
4. Bir sosyal değer olarak mülkiyet ve mülkiyetin iktisap ve intikali ile ilgili müesseseler ve teşekküller,
5. Resmî ve gayri resmî eğitim - öğretim usul ve müesseseleri,
6. Devlet ve sosyal teşkilât,
7. Köyde toplu olarak eğlence ve boş zamanın ne tarzda geçirildiği,
8. Din ve dinî inançların günlük faaliyetlere nüfuzu ve tesiri,
9. Karşılıklı münasebetlerin başlıca şekilleri,
10. Başlıca sosyal kontrol vasıta ve müesseseleri,
11. Sosyal değişme, sosyal değişmeyi kolaylaştıran veya güçleştiren âmiller.

II. Türk Köyleri Üzerinde Yapılacak Araştırmalarda Bazı Esaslar :

Sayılarını her zaman için çoğaltabileceğimiz yabancı araştırma esasları, bize bunların muhteva itibariyle birbirlerinden az çok farklı olduğunu göstermektedir. Bu farklar bir taraftan araştırmacıların esas görüş ve araştırmalarda gütmüş oldukları gayelerden, diğer taraftan da ilmin ilerlemesiyle araştırmaya esas teşkil eden çerçevelerin az çok değişmeye maruz kalmasından ileri gelmektedir. Hali hazırda yabancı köy literatüründe köylerin nasıl inceleneceğini gösteren bir araştırma klavuzu standart olmadığına göre, biz Türkiye'de yapılacak köy araştırmalarının esas-

larını, köy topluluğunun tecrübî mahiyette yapacağımız bir tarifinden çıkarmağa çalışacağız.

Köy topluluğu, sosyolojik özelliği haiz her topluluk gibi, mücerred veyahut müşahhas bir kavram olarak tasavvur edilebilir.

Kendisini meydana getiren tabii ve beşeri unsurlardan tecrid edilmiş bir köy topluluğu kavramının araştırmayı kolaylaştırma hususunda pek yararlı olacağını sanmıyoruz. Bu itibarla burada böyle mücerred bir köy topluluğu kavramı üzerinde durmuyoruz.

Müşahhas olarak köy topluluğu, mesafe ve mekân bakımlarından diğer köy ve topluluklardan ayrı, bir coğrafi ve ekolojik mevkide yerleşmiş ve bu topluluklarla az veyahut çok münasebet halinde olan, kendisine has bir iş - gücü, sosyal teşkilâtı, kültürü ve özel bir adı ile tarihi bulunan nisbeten az nüfuslu bir insan birliğidir.

Bu fonksiyonel tarifi ihtiva ettiği esaslar aşağıda tesbit edilmiştir. Biz, araştırma kılâvuzunda yer alacak soruları bu esaslara göre hazırlamış bulunuyoruz.

1. Köyün tarihi, mekânda taazzuvu (konutu) ve tabiat çevresi,
2. Köyün nüfus unsuru,
3. Yakın ve uzak münasebetler alanı,
4. Köy topluluğunun kültürü,
5. Kültür unsurlarında değişme ve şehirleşme temayülleri.

1) Köyün Tarihi, Mekânda Taazzuvu (Konutu) ve Tabii Çevresi :

Her köyün yakın veyahut ^{eski} bir tarihi vardır ve her köy aynı zamanda maddî veyahut fizikî varlıklarının toplandığı bir konut içinde oturtulmuştur. Köy halkı daimî olarak tabiatle münasebet halindedir. Bu itibarla tabiatın tesirlerine maruz kalır ve tabiatı kendi tesirleri altında bırakır. Coğrafi bir mevkiide yerleşmiş bulunan köyün tabiatle olan bu süresiz karşılıklı münasebetleri köy topluluğunun zaman - mekân çerçevesini teşkil ettiği kadar araştırmanın da ilk çerçevesini meydana getirir.

İnsan ve hayvan barınakları, cami, okul, mescid, pekmezhanesi, çamaşırhanesi gibi ortaklaşa köy malları, köy meydanı, dükkanları, çeşmeleri, komşuluk, mahalle ve semtler... köy konut çerçevesi içinde yer alırlar. Burası köy halkının sıkışık sosyal ve ekonomik münasebetlerinin bir kısmının cereyan ettiği ilk halkadır.

Köy halkının esas itibariyle yerleştiği köy konutundan başlayarak köy, kasaba ve şehir hudutlarına kadar uzanan alan işletmeler alanıdır. Dağ, dere, ırmak, veya nehirler, otlak, ormanlar, tarlalar, bağlar, bahçe-

ler, deniz kıyıları, ağıllar ve bu çevre içinde bulunan bütün hayvan ve bitkiler bu alanı meydana getirirler. İnsan emeği ile birlikte bütün bu varlıklar istihsal kaynak ve vasıtalarının en önemlilerini teşkil ederler.

İş ve işletmeler alanı insanla tabiat arasında kurulan münasebetlerin cereyan ettiği mahaldir. İnsanla tabiat arasında kurulan bu sıkı ve devamlı münasebetin bazı önemli sonuçları vardır. Toprak mülkiyeti, veraset rejimi, ekonomik ve sosyal münasebetlerin şekil ve mahiyetleri bu temel münasebete dayanır. Geniş anlamıyla köy topluluğunun müesseselerine, sosyal değerlerine, düzenine tesir eden âmiller arasında bu münasebet başta gelir.

2) Köyün Nüfus Unsuru :

Köyün zaman - mekân çerçevesinin sosyolojik önemi, bu çerçeve içinde yerleşmiş bulunan insan unsurundan ileri gelir. Bu itibarla araştırmada üzerinde durulması gereken ikinci esaslı nokta, köy nüfusedir. Köy nüfusu üzerinde başlıca şu bakımlardan durmak mümkündür ::

İlk olarak bu nüfusun sayı itibariyle miktarı, cinsiyeti, sosyal yapısı, özellikleri, yerleşme tarzı, aile, hane, akrabalık, komşuluk ve mahalle gibi çeşitli gruplara ne suretle ayrıldığını bilmemiz, sonra aynı nüfusun biyolojik, ekonomik bakımlardan faallik ve hareketliliğini, medenî hal ve durumunu, artma eksiltme temayüllerini gözden geçirmemiz ve nihayet bu saydığımız olayların sebeplerine nüfus etmeğe çalışmamız zarıdır. Bunlar yapılmadığı takdirde araştırmanın diğer safhalarına geçmek ve araştırmayı bütün teferruatı ile devam ettirmek pek mümkün olamaz.

3) Uzak Münasebetler Alanı :

Köy topluluğu sadece kendi konutu ve sınırları içinde yaşayan kapalı bir varlık olmadığına göre, çeşitli sebep ve vasıtalarla diğer köy, kasaba ve şehirlerle, hattâ bazen dünya piyasalarıyla çeşitli münasebetler kurmak zorundadır. Bu münasebetleri mümkün kılan bir takım haberleşme ve ulaştırma vasıtalarıdır. Bu itibarla bir köyün sadece yakın coğrafi mevkiini ve bu mevki içinde cereyan eden olayları incelemekle yetinilmez. Bu topluluğun diğer topluluklarla kurmuş olduğu daha geniş münasebetlerin kemiyet ve keyfiyetini, yani ekolojik mevki bakımından köyün durumunu gözden geçirmek araştırmada üçüncü esas teşkil etmektedir.

4) Köy Topluluğunun Kültürü :

İşaret edildiği üzere her köy bir zaman - mekân çerçevesi içinde kurulmuş bir sosyal teşkilât olarak bir takım beşerî ihtiyaçları karşılamak zorundadır. İhtiyaçların tatmini maddî, manevî olmak üzere bazı değer-

lerin mevcudiyetini gerektirir ve bu değerlerin her ikisi birden köy kültürünü meydana getirir.

Yiyecek, giyecek, barınacak maddeleri ve alışkanlıkları, çeşitli aletler, makineler, sanatlar, ulaştırma - haberleşme vasıtaları ilh... Kültürün maddî, aile, din, eğitim - öğretim, sağlık, boş zamanın değerlendirilmesi, güzel sanatlar, gelenek, görenekler, ahlâk ve kanunlar.... gibi sosyal değer ve müesseseler de kültürün manevi veçhelerini teşkil ederler.

Sosyolojik bakımdan bir köy topluluğunu anlamak için bu kültür unsurlarından her birinin üzerinde durmak araştırmacının yapması gereken önemli işlerden bir başkasıdır.

5) *Kültür Unsurlarında Değişme ve Şehirleşme Temayülleri :*

Herhangi bir insan topluluğu gibi köy topluluğunu özelleştiren bir husus da bu topluluğun az veya çok daimi olarak değişmekte olduğu gerçektir. Sosyal veyahut kültür değişmesi dediğimiz olay, kültür unsurlarının birbirine olan karşılıklı tesirleri sonucunda sosyal yapı ve değerlerin, insan tavır ve davranışlarının az çok değişmiş olması anlamına gelir. Araştırmacının bu hususa bilhassa dikkat etmesi ve araştırmasında bunu belirtmesi icabeder. Aksi takdirde köy hayatının buraya kadar işaret ettiğimiz veçhelerinin ayrı ayrı gözden geçirilmesiyle bir araştırmacının işi bitmiş olamaz. Araştırmacının esas görevi bu veçheler arasındaki münasebetleri belirtmesi, çeşitli faktörlerin karşılıklı tesirlerini göstermesi, hakim ve müessir durumda olan herhangi bir âmilin sosyal hayatın diğer veçheleri üzerindeki yankılarını tesbit etmiş olması, parça parça ele alınarak gözden geçirilen bu çeşitli tesirleri bir bütüne icra edebilmesine bağlıdır.

Araştırmanın esaslarından birini teşkil eden bu son noktaya da böylece işaret ettikten sonra bu esaslara göre hazırlanmış olduğumuz bir köy araştırma klavuzununun teferruatlı sorularını takip eden safhalarda tesbit etmiş bulunuyoruz. Hiç şüphe yoktur ki, köyler üzerinde araştırma yapan bir kimse kendi maksat ve araştırma alanının özelliklerine göre bu sorulardan bir kısmını sormayabileceği gibi, sorulması gereken daha başkalarını da klavuza ekleyebilir. Biz misdilik araştırmacıya sadece genel bir çerçeve ve köy gerçeklerine yaklaşma tekniği sunmakla yetiniyoruz.

III. *Araştırma Klavuzu :*

Köyün Tarihi, Konutu ve Tabiat Çevresi :

A) *Tarihi :*

1. Köy çeşitli adlarla anılıyorsa sebepleri ?

2. Köy adının ve köyün kuruluşunun tarihi menşei nedir?
3. Köy ve dolaylarında ne gibi tarihi eserler vardır?
4. Köye veya tarihine ait halk arasında yaşayan efsaneler, masal, hikâye ve menkibeler nelerdir?

B) *Köyün Konutu (mekânda taazzuvu) :*

5. Köy fizik yapısı ve görünüşü itibariyle dağınık, basamaklı, cadde, toplu, yığın.... halindeki tiplerden hangisine uyuyor?
6. Köyün kuruluş yönü ne tarafadır ve bunun çeşitli sebepleri nelerdir?
7. Köyün komşuluk, semt, mahalle gibi kısımlara ayrılmasında esas âmiller nelerdir ve köyün genel plânı ne şekildedir?
8. Köy meydanının şekli, genişliği nasıldır ve köy odaları, çamaşırılık, fırın, cami, okul, çeşme, dükkânlar.... bu meydana göre köyün nerelerinde yer almıştır?
9. Köyün giriş ve çıkış noktalarında, konutunun yakın çevre ve dolaylarında göze çarpan neler vardır?
10. Köyün başlıca sınır işaretleri nelerdir ve köylülerin elinde bunları tesbit eden ne gibi belge ve vesikalar mevcuttur?
11. Köy konutundan uzaklaştıkça en yakın çevreden itibaren köy sınırlarına kadar göze çarpan neler vardır?

C) *Tabiat Çevresi :*

12. Köyün içinde bulunduğu coğrafi bölge, bağlı bulunduğu il, ilçenin ve komşu köylerin adları nelerdir ve bunların köye uzaklıkları ne kadardır?
13. Köy sınırları içinde ve dolaylarındaki dağların, tepe, yayla ve diğer arızaların adları ve deniz seviyesine göre yükseklikleri nedir?
14. Köy sınır içinde ve dolaylarında pınar, kaynak, içme, tuzla, ılıca, dere, çay, ırmak, nehir, göl, gölcük, bataklıklardan hangileri vardır ve bunların köy halkına fayda ve zararları nelerdir?
15. Köyün otlak, mer'a, ekilmeyen arazisinden, varsa maden, maden suyu, ılıca, taş ocakları... ndan ne suretle faydalanılmaktadır?
16. Köyün iklim karakteri nedir? (yağış miktarı, kar, dolu, don, kırağı, rüzgârlar İlh....)

17. Köyde ortalama sıcaklık derecesi, rüzgârların esiş yönleri, fayda ve zararları ve bunlar hakkındaki genel bilgiler nelerden ibarettir ?

Köyün Nüfus Unsuru :

18. Köyün bağlı bulunduğu ilçe ve içinde bulunduğu ildeki köylerin toplamı nedir ?
19. Bu köyleri nüfusu en az olandan en çok olana doğru bir sıraya koyduğumuz zaman incelemekte olduğumuz köy bu dizinin neresinde ve kaç nüfusla yer almaktadır ?
20. Köy nüfusunun ne kadarı erkek, ne kadarı kadındır ve bunlar ayrı ayrı kaç aile ve hanede toplanmaktadır ? (X)
21. Köyde 15 ile 45 (biyolojik bakımdan faal) ve 7 il 65 yaşları arasında (ekonomik bakımlardan faal) kaç kişi vardır ?
22. Köy nüfusunun medenî hal durumu nasıldır ? (bekâr, evli, dul, boşanmış veya parçalanmış ailelerin sayıları).
23. Köyden dışa veya dıştan köye nüfus hareketleri varsa sebepleri ve çeşitleri nelerdir ? (Tamamen ayrılma, muvakkat ve mevsimlik ayrılmalar.)
24. Köyden ayrılanlarla köye gelenler hangi işlerde meşgul olurlar ?
25. Son iki nüfus sayımı, mümkünse ilk nüfus sayımı ile müteakip sayımlar arasında köy nüfusu artmış veya eksilmiş ise sebepleri nelerdir ?

Köyün Uzak Münasebetler Alanı :

A) Taşıt ve Haberleşme Vasıtaları :

26. Köyde kaç radyo, telefon vardır ve bunlar kimler tarafından ve ne zaman kullanılmaktadır ?
27. Köydeki taşıt vasıtalarının çeşitleri ve sayısı ne kadardır ?
28. Köyü civar köy ve topluluklara bağlayan başlıca yollar ne-

(*) Hane bir çatı altında toplanan ve bir ekonomik birlik teşkil eden nüfusun toplamı, aile ise sadece karı koca ve çocuklarından meydana gelen birimdir.

lerdir. Bunların bugünkü durumu nasıldır ve halk bunlardan hangi hususlarda ve ne şekillerde faydalanmaktadır?

29. Köyün bir postahanesi varsa halk bu postahaneden ne şekilde faydalanmaktadır?
30. Köye ziyaretçiler, seyyarlar, mektup ve dergiler geliyorsa bunlar kimlere ve ne sıklıkta geliyor?

B) İktisadî ve Sosyal Münasebetler :

31. Köy, kasaba ve şehirlere hangi mahsulleri satmaktadır ve bu mahsullerin aynı zamanda dünya piyasasında bir yeri var mıdır?
32. Mahsulleri piyasaya köylüler mi götürüyor, şehirlerden tüccarlar mı gelip alıyorlar, yoksa kooperatifler vasıtası ile mi piyasaya arz ediliyor?
33. Köyün uzak ve yakın pazarları nelerdir ve buralara ne gibi mallar satılıyor ve buralardan ne gibi mallar satın alınıyor?
34. Köylünün banka ve kooperatiflerle münasebeti var mıdır? varsa bu müesseselere veyahut şahıslara (kimlere?) borçlanmaların sayısı, borçların miktarı, borçlanmalarda muamele tarzları ve usulleri nasıldır?
35. Köylüler hangi hallerde borçlanmakta ve borçlar nakdî mi, yoksa mahsul ile aynı olarak mı ödenmektedir?
36. Köylülerin civar topluluklarla ekonomik münasebetlerden başka ne gibi münasebetleri vardır?

Köy Topluluğunun Kültürü :

A) Maddî Kültür Unsurları :

a) İnsan ve hayvan barınakları :

37. Köy evlerinin yapılış tarzı ve iç bölüm ve düzenleri nasıldır? Evler hakim ve geleneksel bir plâna göre mi yapılmıştır?
38. Evlerin ek takıntılarının genel plâna göre durumu nasıldır? (Ahır, dam, samanlık, ayak yolu, odunluk, gübrelik gibi.)
39. Evlerdeki döşeme ve süs eşyasını birer birer sayar ve birbirleriyle münasebetlerini açıklayabilmisiniz?

40. Evi ve hayvan barınaklarını yapan ustalar köyün yerlileri midir, yoksa başka yerlerden mi gelmişlerdir? Ustalar nereden gelmekte ve nasıl yetişmektedirler?
41. Tabii çevre tesirleriyle köy yapıları arasındaki münasebetin şeklini açıklayabilir misiniz?

b) *Besin maddeleri ve beslenme alışkanlıkları :*

42. Köyde insan ve hayvanların yedikleri başlıca maddeleri mevsimlere göre sıralar, bunların hazırlanış, yapılış şekillerini açıklayabilir misiniz?
43. Köy halkının ve hayvanların genel olarak beslenme durumu, şekilleri ve alışkanlıkları hakkında ne gibi bilgiler toplamak mümkündür?
44. Köyde kışlık yiyecek maddeleri nasıl hazırlanır ve muhafaza edilir?

c) *Giyinme ve Giyinme Alışkanlıkları :*

45. Köyde genel olarak kadın, erkeklerin, kız ve oğlan çocukların iç ve dış elbise ve çamaşırları, giyiniş tarzları nasıldır?
46. Giyim eşyalarından dışardan satın alınanlarla köyde yapılanlar hangileridir?
47. İç ve dış giyim eşyalarında temizliğe riayet edilir mi? Ve bunların değiştirme süreleri nedir?

d) *Cansız ve Canlı Gelir Kaynakları ve İş - Güç Çeşitleri :*

48. Köyün genel olarak yüz ölçümü kaç kilometre karedir ve bunun ne karı ziraate elverişlidir?
49. İşletilmekte olan toprağın cinsleri, kaliteleri ve genel toplamı nedir?
50. İşletilen toprak cinslerinin herbirinden ailelerin elinde bulunan en az ve en çok ve ortalama miktarları ne kadardır ve bir ailenin geçinebilmesi için kaç dönümlük bir araziye ihtiyacı vardır?
51. Köyde toprağı bulunmayan veyahut pek cüzî miktarda toprak sahibi olan aileler varsa bunlar ne ile geçinirler?
52. Köyde ortakçılık, kiracılık yapan aileler varsa miktarı nedir ve ortakçılık, kiracılık usulleri hangi esaslara dayanmaktadır?

53. Köyde ortaklaşa ve özel şahıslara ait mer'a, otlak, koruluk, yaylalar var mıdır, bunlardan nasıl faydalanılmaktadır, ve bu yüzden köylüler, köyler arasında ne gibi anlaşmazlıklar çıkmaktadır?
54. Aile ziraat işletmelerinde kadın ve erkeklerin, kız ve oğlan çocukların ne gibi vazifeleri vardır? Kadın erkek, kız oğlan çocukların bu bakımdan vazifeleri arasında tedahüller varsa nelerdir?
55. Bir yıllık zaman süresi içinde ziraat işlerin zaman ve mevsimlere göre nasıl bir seyir takip ettiği, ne gibi safhalardan geçtiği ve her safhada ne gibi faaliyetlerin yer aldığını açıklayabilir misiniz?
56. Köyde mevcut ziraat aletlerinin başlıca çeşitleri nerelerde kullanılmakta ve bunlarla bir kimse günde ne kadar iş çıkarabilmektedir?
57. Köy halkı yabancı bitki ve hayvanlardan ne suretle faydalanmaktadır?
58. Köyde yazlık ve kışlık olmak üzere ne gibi mahsuller ekilmekte ve hangi ziraat usulleri takip edilmektedir?
59. Köyde büyük, küçük baş hayvanların sayısı nedir ve bunlardan en az ve en çok, ortalama olarak ailelere ne miktar düşmektedir?
60. Köyde tavukçuluk, sebezçilik, arıcılık, şarapçılık, sütçülük gibi iş - güç şekilleriyle halıcılık, dokumacılık, örücülük gibi köy ev ve el sanatları varsa bunlardan her birinin aile geçimindeki önemleri nedir?
61. Köy halkına ziraatten başka gelir sağlayan bakkal, fırın, kahve, değirmen, yağhane gibi iktisadî faaliyetlerle nalbant, demirci, kalaycı, kunduracı, tenekeci gibi sanatkârlar mevcutsa köy hayatında bunların ayrı ayrı önemleri nelerdir?

e) Gelir Kaynakları ve Yıllık Gelir ve Gider Tutarları :

62. Köyde fakir, orta halli ve zengin olarak vasıflandırılan ailelerden bir kaç örnek alarak bu ailelerin kaç kişiden meydana geldikleri, ev ve hayvan barınakları, toprak, canlı ve cansız istihsal vasıtaları ve insan emeği de tesbit ve tasvir edildiği zaman nasıl bir durum ile karşılaşırız?
63. Bu istihsal vasıtalarından demirbaşlardan takriben % 2, çift

hayvanlarından % 5, ineklerden % 2, makine ve aletlerle ev eşyasından % 5, yıpranma payları ile işletme masrafları çıktıktan sonra bu örnek ailelerin yıllık safi gelir toplamı ne kadar tutmaktadır?

64. Köy kanunu gereğince köy işlerine ve devlete verilen nakdî ve aynı değerler, vergiler bu toplamdan çıktıktan sonra bu örnek ailelerden her birinin elinde ne miktar para veyahut aynı değer olarak mahsul kalmaktadır?

f) *Aile Bütçeleri ve Servet Münasebetleri :*

65. Bu ailelerin elinde kalan ekonomik değerlerin (aynî veya nakdî) yüzde oranları itibariyle ne kadarı yiyeceğe, giyeceğe, yakacak - aydınlatacağa, sağlık, eğitim - öğretim, eğlence ve *keyf verici maddelere, tamirlere, tasarrufa, sosyal yardım ve diğer ihtiyaçlara* sarfedilmekte ve aile bütçelerinin bilânçosu nasıl bir manzara arz etmektedir?
66. Bu bilânçolardan elde edilen sonuçlara göre köy aileleri arasında kesin bir tarzda göze çarpan ekonomik farklılaşmalar varmıdır? Varsa bu farklılaşmaların sosyal yaşayıştaki belirtileri ve doğurmuş olduğu meseleler nelerdir?
67. Köyün ağaları ve nüfus sahipleri kimlerdir, bu nüfusları nereden gelmektedir?
68. Ağalık veyahut beylik babadan oğula intikal ediyor mu?
69. Köyde zengin sayılabilmek için ne kadar toprak, hayvan ve diğer istihsal vasıtalarına sahip olmak icap etmektedir?
70. Köyde ağalıkla zenginlik arasında bir tefrik yapılıyorsa bu tefrik hangi esaslara dayandırılmaktadır?
71. Zenginlikten orta halliliğe veyahut fakirliğe düşenler veyahut aksi olarak fakirlikten orta halliliğe veyahut zenginliğe yükselenlerden misaller vermek mümkün müdür?

B) *Manevi Kültür Unsurları ve Sosyal Müesseseler :*

a) *Aile ve Akrabalık :*

72. Köyde aile kavramından ne anlaşılıyor ve aile hane, ocak kavramlarından ne suretle ayırt ediliyor?

73. Ana babanın, kız ve erkek çocukların, varsa çeşitli akraba üyelerinin aile veyahut hane topluluğu içindeki ayrı ayrı vazifelerinin bir listesini yapar ve bu vazifeler arasında geçişme (tedahül) mevcutsa bunların nelerden ibaret olduğunu gösterebilir misiniz ?
74. Köyde mülkiyet ve veraset müesseselerinden ne kastedilir ve aile topluluğu içinde mülkiyeti temsil ile tasarruf eden kimlerdir ve bu temsil, tasarruf keyfiyeti aile üyeleri arasında ne gibi ekonomik, sosyal sonuçlar doğurmaktadır ?
75. Aile reisinin ölümü halinde mal ve mülkün taksimi hangi esaslara dayandırılır ve Medenî Kanununun bu konudaki hükümleri ne dereceye kadar ve nasıl tatbik edilir ?
76. Köy içinde aile ve fertlerin türlü usullerle mal iktisab etme imkânları mevcutsa bu imkânlar nelerdir ?
77. Köy halkı arasında akrabalık herhangi bir tasnife tabi tutuluyor ise bu tasnifin esaslarını neler teşkil etmekte ve çeşitli akrabalık anlayışı ne gibi sosyal ve ekonomik münasebetlerin doğmasına sebep olmaktadır ?
78. Evlenmelerde ana temayül nedir ? (akrabalar arasında, köy aileleri arasında, köy dışından başka ailelerle) ?
79. Köy evlenmelerinde hakim nikâh töreni imam nikâhı veya resmî nikâhmıdır, yoksa her ikisi de carimidir ?
80. Köyde çok karılı kaç aile vardır ve bu tarz evlenmeler halen devam etmekte midir ?
81. Köyde iç güveyililiği şeklinde evlenmeler mevcutsa sebepleri nelerdir ?
82. Köyde kız kaçırma geleneği mevcutsa ceryan şekli, geçirdiği başlıca safhalar nelerdir ve çoğu zaman ne tarzda sonuçlanır ?

b) Aile ve Çocuk :

83. Yeni bir çocuğun (erkek veya kız olduğuna göre) dünyaya gelmesiyle ailede nasıl bir değişiklik olur ve değişiklik ne şekilde tezahür eder ?
84. Köyde çocuk bakımı ile (yaşlara göre) ilgili ne gibi gelenek-görenekler, teamüller mevcut ve hakimdir ?
85. Bir çocuğun gelişmesindeki tutukluklar ve çeşitli hastalıklarda ne gibi tedbir ve çarelere ve ne suretle baş vurulur ?

86. Kız ve erkek çocuklar iş hayatına nasıl ve hangi yaşlarda katılırlar ve yaşlar ilerledikçe işlerde ne çeşitten değişiklikler vukua gelir ?
87. Erkek çocukların sünnet, kızların çehiz hazırlıkları için köyde mevcut ne gibi gelenekler mevcuttur ve bu geleneklerin köy topluluğu bakımından önemi nedir ?
88. Erkek ve kız çocukların eğitiminde aile üyelerinin, akraba ve komşuların ve heyeti umumiyesiyle köy topluluğunun rol ve önemleri hangi hususlarla ilgilidir ?

c) *Erginlik Çağı ve Evlenme :*

89. Erginlik çağının başlaması ile gençlerin eğitiminde ne gibi değişiklikler göze çarpar ?
90. Gençlerin nişanlanma, nikâhlanma, evlenmeleri hangi yaşlarda başlar ve bu safhaların arasında ne gibi sosyal ve ekonomik olaylar cereyan eder ?
91. Köyde düğün nasıl cereyan eder ve ne gibi safhalardan geçerek sonuçlanır ?

C) *Eğitim - Öğretim :*

93. Köyde ilk okul varsa hangi tarihte açılmıştır, hali hazırdaki öğretmen ve öğrenci sayısı nedir ?
94. Köyde mahalle mektebi (köy imamının okuttuğu) var mıdır, varsa kız erkek olmak üzere öğrenci sayısı nedir ?
95. İlk okulun başlıca eşyaları nelerden ibarettir ve bu günkü ihtiyaçları nelerdir ?
96. Okul devamsızlığı mevcutsa başlıca sebepleri nelerdir ve ne gibi tedbirlerle devamsızlığın önüne geçmek mümkündür ?
97. Köyde yetişkinlerin öğretim - eğitimiyle meşgul olan herhangi bir kurum ve faaliyet var mıdır ?
98. Köyde halk ve saz şairleri, âşıklar, nükteci ve hazırcevaplıkları ile şöhret kazanan kimseler varsa adları, eserleri ve köy hayatındaki tesirleri nelerdir ?

D) *Din ve İnançlar :*

99. Köyde cami, mescit, mahalle okulu gibi dinî kurumların baş-

lica faaliyetleri nelerdir ve bu faaliyetleri ne suretle devam ettirebilmektedirler?

100. Köy halkı islâmın beş şartını (*) yerine getirme hususunda nasıl bir durumdadır? Bu vecibeleri yerine getirenlerle getirmeyenler daha ziyade kimlerdir?
101. Köy topluluğu ile ailesinin gençlerin dinî eğitiminde rolleri nelerdir?
102. Köyde çeşitli mezhep ve tarikatler varsa bunların faaliyetleri ve birbirleriyle münasebet tarzları nasıldır?
103. Köyde halen mevcut olan diğer dinî gelenekler, günler, tören ve faaliyetler nelerdir?
104. Köy halkı arasında yerleşmiş ve günlük faaliyetlerine tesir eden veyahut etmeyen ne gibi dinî inançlar, gelenek, hurafe, batıl itikatlar hüküm sürmektedir, ve bunlarla ilgili olarak ne gibi faaliyetler göze çarpmaktadır?
105. Köyde üfürükçülük, kurşun dökme, muska yazma, birçok dert ve iletleri türlü sıhrî usul ve kocakarı ilâçları ile iyileştirme gibi faaliyetler var mıdır, bunları yapanlar kimlerdir ve bu işleri ne gibi inançlara dayandırmaktadırlar?
106. Köyde cinlere, perilere, meleklerle, yadır ve azizlere, şeytana.. inananlara göre bu hayalî varlıkların her birinin topluluktaki vazifeleri nelerdir?

E) Köy İdaresi ve Siyaset :

107. Köy ihtiyar meclisi nasıl ve kimler tarafından teşekkül etmiştir ve muhtarla üyelerin sosyal, ekonomik ve kültür bakımlarından durumları nasıldır?
108. Muhtarla yardımcılarının aylık veyahut yıllık ücretleri nasıl sağlanır?
109. Köyde muhtar ve millet vekili seçimleri hazırlıkları nasıl başlar; seçim nasıl cereyan eder ve sona erer?
110. Köyde mevcut siyasî partiler arasındaki çatışmaların başlıca sebepleri nelerdir ve bu çatışmalar ne gibi meselelere yol açmaktadır?
111. Muhtar ve millet vekili seçimlerinde oyların iktidar veyahut

(*) Oruç, namaz, hac, zekât, kelimeî şahadet.

muhalafet partisi üyelerine verilmesine tesir eden esas faktörler nelerdir ?

112. Köy kanununda tesbit edilmiş bulunan mecburi ve isteğe bağlı köy hizmetlerinden köyde hangileri yerine getirilebilmektedir ve kanunun tatbik edilmişinde ne gibi aksaklıklar göze çarpmaktadır ?
113. Köyde muhtarla meclis üyelerini meşgul eden ne gibi âsaiş ve inzibat meseleleri mevcuttur ?
114. İhtiyar meclisi üyelerinin, köy yaşlılarının, öğretmen, köy imamı, jandarma ve diğer kimselerin köyün dirlik ve düzenindeki tesirleri ve faaliyetleri nelerdir ?

F) Köy Sağlığı :

115. Köy halkının (yıkama ve temizlenme dahil) riayet ettiği ve etmesi gerektiği halde riayet etmediği şahsî temizlik alışkanlıkları nelerdir ?
116. Köy halkını tehdit eden başlıca hastalıkları önemlerine göre sıralamak ve sebeplerini açıklamak mümkün müdür ?
117. Köyde ve dolaylarında bataklık, gübrelik, halâ çukurları, pis su birikinti ve akıntıları, hayvan damları... varsa bunlardan korunmak için başvurulan çareler nelerdir ?
118. Temizlik ve sağlık alışkanlıkları ile dinî inançlar ve boş inanlar (pire öldürmek günah gibi) arasında bir münasebet görüyorsanız sebebini açıklayabilir misiniz ?

G) Oyun - Eğlence ve Boş Zamanın Değerlendirilmesi :

119. Köylüler, kadın veyahut erkek, işten geriye kalan zamanlarını nasıl ve ne gibi faaliyetlerle geçirirler ?
120. Köyde yaşa, cinsiyete, mevsimlere göre başlıca eğlenceler nelerdir, millî, dinî ve diğer eğlence ve oyunlardan hangileri yaşamaktadır ?
121. Köyde ne gibi müzik âletleri, şarkılar, halk oyunları mevcuttur ?
122. Köyde kahve, gençler birliği, spor kulübü, köy odaları, parti ve okuma ocakları gibi kurumlar mevcutsa bunlara halkın katılma nisbeti nedir ?
123. Köyde mesafe ve zaman ne suretle ölçülür ? alaturka ve ala-

franga saatlerden biris veyahut her ikisi de kullanılıyorsa sebebi nedir ?

124. Günlük ve yıllık zamanın iktisadî, dinî faaliyetlere, iklim ve mevsim icap ve değişmelerine göre taksimi ne suretle yapılmaktadır ? (Günlük ve yıllık faaliyet çizelgesi) ?

Sosyal Değişme ve Şehirleşme Temayülleri :

125. 1927 yılından itibaren yapılan nüfus sayımlarında köy nüfusu artmış veya eksilmiş ise sebepleri nelerdir ?
126. Köy hayatına yenilikler getirmek suretiyle bazı veçhelerinin değişmesine sebep olan ne gibi önemli olaylar cereyan etmiştir ? (Yeni bir fabrika veya müessesenin köyün yakınlarında açılması, yeni bir ziraî mahsulün ekimi, kara ve demir yollarının yakından geçmesi, traktör veyahut buna benzer ziraat aletlerinin kullanılması, yeni pazarların açılması, çok partili devreye girilmesi).
127. Köy önemli tarihî krizlere, istilâlara, tabiî felâketlere maruz kalmışsa bu olayların sosyal ve ekonomik yapı ve faaliyetlerde tesirleri seziliyor mu ?
128. Birinci ve İkinci Cihan Harplerinin, ekonomik buhranların, devrimlerin köy hayatı üzerinde tesirleri olmuşsa nelerdir ?
129. Maddî kültür unsurları diye adlandırdığımız yiyecek, giyecek maddelerinde, insan ve hayvan barınaklarında ve alışkanlıklarında son zamanlarda bazı değişmeler ve şehir tesirleri görülmüş müdür ?
130. Manevi kültür müesseselerinden ailede, gelenek göreneklerde, dinî inançlarda, iş - güç şekillerinde son yirmi otuz yıl içinde ne gibi değişmeler vukua gelmiştir ?
131. Köy konutunda, köyün iş alanı çevresinde ve komşu köy, kasaba ve şehirlerle olan münasebetlerinde değişmeler göze çarpıyorsa bunların başlıca sebepleri nelerdir ?
132. Cumhuriyetin ve çok partili devreye giriş tarihleri olan 1923 ve 1946 senelerini köy hayatı için durgun ve bu senelerle zamanımıza kadar geçen zaman fasılalarını hareketlilik devreleri olarak farzedecek olursak bu zaman süreleri içinde köy hayatında vukua gelen başlıca ve göze çarpan değişmeler nelerden ibarettir ?

III. Araştırmanın Bazı Teknik ve Metodları :

Yerinde yapılacak köy araştırmalarında ikinci esas meseleyi sorular-
da tesbit edilmiş bulunan hususlar hakkında bilgi ve malzeme toplama
teknik ve usulleriyle, toplanan bilgi ve malzemenin kontrolü teşkil eder.
Bu konuda lüzumsuz nazariye ve teferruata kaçmaksızın daha ziyade
yerinde yapmış olduğumuz bir kaç köy araştırmasının bize kazandırdığı
bazı tecrübelerle dayanarak bazı esaslar tesbit etmeğe çalışacağız.

Esas meselemiz olan “Yerinde araştırma” da hiç şüphesiz tarihî vesika-
lardan, varsa bugüne kadar köye ait tesbit edilmiş bulunan kayıtlar-
dan, istatistiklerden faydalanabiliriz. Fakat bu çeşit bir araştırmada esas,
araştırmacının incelemek istediği sosyal olayların “müşahhas taşıyıcıları”
olan köylüler, aileler, müesseselerle doğrudan doğruya temasa geçmesi
ve bilgilerini bu temel kaynaklardan toplamasıdır. Araştırmacının bu işte
başarılı olabilmesi için soruların mahiyetine göre kullanılabileceği veya-
hut başvurulabileceği bazı teknik ve usuller mevcuttur. Bu teknik ve
usuller, önem sırasına göre kısaca açıklamaya çalışalım.

1. *Müşahede* : Köyde cereyan eden sosyal olayları iki suretle müşa-
hede etmek mümkündür. Bunlardan birincisi, araştırmacının, köy hayatın-
da vukua gelen olaylardan kendisini ayrı veya uzak tutarak, bu olayları
sürekli veyahut kısa zaman fasılları ile gözlemesidir.

İkinci çeşit müşahede, köy hayatına, olayların içine katılarak ve on-
ları yaşamak suretiyle yapılan gözlemlerdir. Bu usulde, araştırmacı, araştır-
ma yaptığı köy topluluğunun bir üyesi gibi hareket edebildiği ve köy ha-
yatının gerektirdiği faaliyetlerden bir kısmını yapabildiği veya paylaşı-
bildiği oranda işi kolaylaşmış ve köy hayatına derinliğine nüfuz etme
imkânını kazanmış olabilir.

Her iki çeşit müşahadeyi müteakip elde edilen bilgi, tesbit edilebi-
len bir takım gerçeklerin sıcağı sıcağına bir yere not edilmesi icap eder.
Aksi takdirde müşahade edilen insan davranışlarının bir çoğu kısa za-
manda unutulur ve müşahadelerin tekrarlanması zarureti hasıl olur. Şa-
hısların, aile ve müesseselerin münasebet ve davranışlarını doğrudan doğ-
ruya müşahade etmek suretiyle köy hakkında çeşitli bilgiler toplamak
her an için mümkündür ve müşahede bir araştırmacının en çok başvurdu-
ğu usullerden biridir.

2. *Mülakat* : Fakat müşahede her zaman için sosyal olay ve mesele-
lere tam olarak nüfuz etmeyi mümkün kılamaz. Araştırmacı aynı zamanda
köy topluluğundaki vaziyet alışları, meseleler hakkındaki leh ve aleyhte-
ki tepkileri, hisleri, sosyal hal ve durumların mahiyetlerini, anlaşmazlık-
ların intibak ve intibaksızlıkların vetirelerini, grup ve şahsiyetlerin teşek-

kül tarzlarını da bilmek zorundadır. Bu gibi hususları anlayabilmek için araştırmacının mülâkat metoduna başvurması ve bu suretle sosyal durum ve bu durumlar içinde yer alan şahsiyetlerin hayat hikâyelerinin çeşitli safhalarını şahıslarla konuşarak tesbit etmesi icabeder. Mülâkat metodu mülâkatı veren kimselerle doğrudan doğruya temasa geçerek bazı meseleler hakkında bilgi toplamaktır.

Mülâkatta dikkat edilecek esaslı bir nokta, mülâkatı veren kimselerin geçirmiş ve geçirmekte olduğu tecrübelerden önemli ve manalı olanları tesbit etmesidir. Bu tecrübelerden bir kısmı bir kimsenin günlük alışlagelmiş (mutad) faaliyetleriyle edinilmiştir, bir kısmı ise olağanüstü tecrübeler, belki de bir daha tekerrür etmeyecek olan olaylardır.

Günlük ve alışlagelinen tecrübelerin sadece esashlarından bir kaçını tesbit etmek suretiyle mahiyetleri hakkında bir fikir edinebiliriz. Fakat güç olan bir köyün maruz kaldığı ve bir daha tekrarlanmayacak olan tecrübelerin tesbitidir. Bu çeşit tecrübeler köy topluluğunun hayatında buhranlı an ve devrelere sebep olmuş, toplulukta yeni yönelimlere başlangıç teşkil etmiş bulunabilirler. Bu itibarla köy topluluğunun kesit'ini alabilmemiz, hayatını canlandırabilmemiz için bu köyün geçirmiş olduğu anormal tecrübeleri anlamamız icabeder. Arslanköy hâdisesi bu konuda bir misal teşkil edebilir.

Mülâkatlar araştırmacının maksadına göre tertiplenir ve mülâkat yapılacak kimseler ona göre seçilirler. Maksatlara göre köy yaşlıları, lider ve akıllıları, gençleri ve nihayet muayyen konularda derin bilgiye sahip olan kimseler mülâkâta konu teşkil edebilir.

İyi bir mülâkatçı mülâkatı verenden bilgiyi, yağdan kıl çeker gibi, onu yormadan, tesir ve telkini altında bırakmadan alabilendir. Bu oldukça zor, sabır isteyen bir iştir, fakat gerçekleşmesi mümkün bir iştir.

3. *Örnekolay (Hayat Tarihi) metodu*: Örnekolay usulü, köy hayatından örnek olarak seçilen bir olay, durum, şahıs veya ailenin mânalı görülen taraflarını mülâkat metoduna nazaran, daha şümüllü ve dramatik bir şekilde tesbit etme işidir. Bu suretle meselâ, bir ailenin hayatta geçirmiş olduğu önemli tecrübelerden bazılarını esas alarak aile üyelerinden birinin veyahut birkaçının bunlara karşı davranış ve vaziyet alışlarını bir kül halinde belirtmek mümkündür.

Mülâkat usulü ile örnekolay usulünde mülâkatı veren kimselerin tecrübelerini serbestçe ifade edip etmemeleri, doğruya söyleyip söylememeleri meselesi bu usullerin önemini küçültemez.

Serbestçe ifade edilen fikir ve duygular bir araştırmacı için vesikalar

mahiyetindedir. Fakat bu gibi vesikalar, bazan bir kasıt olmaksızın, bazan da kasıtlı olarak tahrif edilmiş olabilir. Fakat bu tahrifler vesikalarn değerini tamamiyle yok edemez. Biz şahısları, sosyal durum ve toplulukları bir bütün olarak ve oldukları gibi tanımak zorundayız. Yanlışlıklarla doğrulukları ayırt etmek, mânalandırmak ve sebepleri üzerinde durmak araştırmacıya düşen bir vazifedir.

4. *Sosyal İstatistik* : Sosyal istatistik, sayılabilen ve ölçülebilen köy gerçekleri hakkında bilgi ve malzeme toplama ve bunları tasnif ve mânalandırma işidir. Köyün nüfusu ve bu nüfusun çeşitli şekillerde gruplandırılması, ölümler, doğumlar, evlenme boşanmalar, köyün ziraat istihsalı hakkındaki çeşitli bilgiler bu hususta misal olarak zikredilebilir.

Sosyal istatistiğin sadece sayılarla bilgi ve malzeme toplamadan ibaret bir faaliyet olmadığını söylemeğe lüzum yoktur. Pek tabii olarak bu sayıların çeşitli istatistik usullerle mânalandırmanın da bu münasebetle üzerinde durmak icap edebilirdi. Fakat biz burada sadece araştırmanın teknik metodlarından hangilerinin köy araştırmalarında pratik olarak kullanılabileceği hususuna işaret etmek istediğimiz için daha geniş istatistik meseleler üzerinde durmayı lüzumsuz sayıyoruz.

5. *Soru Kâğıtları (anketler)* : Anketler köy araştırmalarında bir mesele veya bir meselenin çeşitli veçheleri hakkında bilgi edinmek için önceden hazırlanmış sorulardan meydana gelir. Hazırlanmış olduğumuz araştırma kılavuzunda bu çeşitten 132 soru tesbit edilmiştir, bu sorulardan bir kısmının cevaplarını yukarıda işaret etmiş olduğumuz çeşitli usuller, bir kısmını da çeşitli şahıslar ve mütehassıslara müracaat ederek cevaplandırmak icabeder.

Soru kâğıdında tesbit edilen sorulardan bir kısmının doldurulmasında dikkat edilecek noktalardan biri, soruların anlaşılacak bir tarzda sorulmasıdır. Aksi takdirde toplanan bilgi ve malzeme yanlışlıklarla dolu olabileceği gibi bunları tasnif ve mukayese etmek de zorlaşır. Soru kâğıtlarını doldurmada Hasanoğlan köyünde edinmiş olduğumuz bazı pratik tecrübeleri burada özetlemekte fayda görüyoruz (*).

Hasanoğlan'da yapılan araştırmada 267 soru kâğıdından 106 sı kahvelerde, 50 si köy odalarında, diğerleri dükkân, köy meydanı, cami önü ve pek azı da evlerde doldurulmuştur.

Genel olarak denilebilir ki, toplanan materyellerin doğruluk veya yanlışlık derecesini şartlandıran faktörlerden biri, köylü ile araştırmacının önceden mümkün olduğu kadar tanışmış olup olmamasına bağlıdır. Köylülerin bu gibi işlerden kendilerine bir zarar gelmeyeceğine kanaat getirmiş olması lâzımdır.

(*) **Hasanoğlan Köyü'nün İctimai - İktisadi Yapısı, 1955.**

Türk köyleri hakkında yakın zamanlara kadar yerinde yapılan araştırmalara pek az önem verildiğinden araştırmanın ilk zamaanlarında hem araştırmacı, hem de köylüler birbirlerine çekingen davranmaktadırlar. Araştırma sırasında edindiğimiz bazı tecrübeleri buraya sıralamak, ondan sonra materyellerin kontrol şekline geçmek bu itibarla faydalı olur.

Köylerde bizim yaptığımız çeşitten bir araştırma yapılırken köylülerin "her şeye akı erer" dedikleri kimselerle önceden temasa geçmek ve işe ondan sonra başlamak bir zarurettir. Köyde bu her şeye akılları eren kimseler muhtarla köyün ileri gelenleri ve dışla münasebetleri olanlardır. Bu kimseler anket ve soruşturma kâğıtlarının doldurulmasında önyak olurlarsa "koca köyde benden başka adam yok muydu" şeklindeki itirazların sayısı azalır.

Soru kâğıtlarının doldurulmasını biraz çabuklaştırabilmek için başvurulabilecek yollardan biri, mümkün olduğu kadar çok kimseyi bu işle ilgilendirmektir. Yazılan şeylerin bir kısmını zaman zaman köylülere köy odalarında ve kahvelerde okumanın bu hususta yardımı büyüktür.

Soru kâğıtlarının doldurulması epeyce ilerledikten sonra köylüler serbestleşerek bir çok şahsî hatıralarının da "kitaba yazılmasını" isterler. Köy yaşayışının geçmişindeki olaylar, askerlikte edinilen tecrübeler bunların başında gelir. Bir köylü herhangi bir konu üzerinde konuşmağa başlayınca söylediklerinin kâğıda geçmesini ister. Araştırmacının bu noktada çok dikkatli, ince hareket etmesi ve söylenenlerden hiç olmazsa bir kısmını soru kâğıtlarının arka tarafına kaydetmesi gerekir.

Araştırmaya yardım eden genç ve tecrübesiz kimseleri köylüler zaman zaman alaya alır. Meselâ, köylülerden birisine boş kaldığınız zaman ne yaparsınız diye sorulmuştu. Köylü gülererek, "evde karı ile dans ederim. Sonra poker oynarız" cevabını vermiştir.

Köyde soruşturmalar yapılırken köylülerin dördü beşi ekseriyetle bir arada bulunur. Bunlardan bazıları ankete önceden cevap vermişlerse cevaplandırıcıyı kontrol etmek isterler. "Ulan Ali, senin bağ 10 dönüm olduğu halde ne diye beş dönüm yazdırıyorsun?". Bu gibi hallerde ankete verilen ilk cevabın bazan gerçekten yanlış olduğu görülür. Köylülerin bu gibi karışmalarını ustalıkla idare etmek, cevap vereni zor bir duruma düşürmek araştırmacının ödevlerinden biridir.

Anketlerin doldurulması uzun sürecektir olursa, bu, köylülerce yapılması gereken bir iş haline girer. "Künyelerini yazdırmayanlar" listeden birer birer okutulur. Araştırmacının elindeki haneleri gösteren liste okundukça bundan zevk duyulmağa başlanır. Bu suretle köylüler aynı zamanda boşça vakit geçirmiş olur.

Bazan dışardan gelip köye yerleşen aileler doğuş yerlerini söylemekte çekingen davranmaktadırlar. Bunun sebebi, bu ailelerden bir kısmının köyde hizmetçi, çoban ve sığırtmaç oluşlarıdır. Bunlar çok fakir durumdadırlar. Uzun uzadıya aileleri hakkında herkesin bilgi edinmesini istemezler.

Köyde 20 - 25 yıl içinde vukubulan değişmeler hakkındaki soruya köylülerin çoğu "hiç bir değişiklik olmadı" diye cevap veriyorlardı. Fakat kendilerine soru biraz açılınca, köyde olup biten değişiklikleri güzelce anlatabiliyorlardı.

Bu son müşahadelere dayanarak şöyle bir sonuca varmak mümkündür: Soru kâğıtlarının doldurulmasında aile üyelerinin doğum ve ölüm yaşlarına ait bilgileri, onların önemli saydıkları tarihleri gözönünde bulundurarak hesaplamak, köye sonradan yerleşen ailelerin onurlarına saygı göstermek ve değişikliklerden ne kastedildiğini köylülere iyice açıklamak gerekir.

6. *Toplanan Materyellerin Kontrolü*: Toplanan materyel ve bilgilerin doğruluk derecelerini anlayabilmek için bunları türlü yollarla kontrol etmek icabeder. Bu yollardan biri, sorulardan bazılarını oldukça kısa bir zaman içinde aynı kimselere, veyahut onları tanıyanlara sormaktır. Bunun için sorulardan her onda birini rastgele olarak aynı kimselere, ve yahut komşularına sormakta fayda görülmüştür. Bu yola başvurduğumuz zaman alınan cevaplar birbirinden ufak tefek farklar göstermiştir. Fakat farkların ana temayüller üzerinde pek okadar tesiri olacağını sanmıyoruz. Bununla beraber, kontrol için ayrı ayrı zamanlarda sorulan sorulara verilen cevapların ortalamalarını almak daha güvenilir bir yoldur.

Hasanoğlan araştırması için topladığımız materyelleri kontrol yönünden dört gruba ayırmış bulunuyoruz:

Şimdi bu kontrol şekilleri üzerinde misaller vererek kısaca durabiliriz. Şunu hemen söyleyelim ki, bu kontrol şekilleri bizim karşılaştığımız bazı zorlukları önlemek için başvurduğumuz yollardır. Başka çeşit araştırmalar için diğer kontrol yolları bulunabilir. Toplanan materyeller de bunu gerektirebilir.

a) Kontrolü her zaman mümkün ve fakat zaman isteyen materyeller:

Bu gruba işletilmekte olan arazi miktarı, hayvan sayıları, nüfusa ait bazı rakamlar, köy hakkında toplanan gelenek ve kültürle ilgili materyeller girebilir.

1944 yılında köy ailelerine sorduğumuz ilk sorularla elde ettiğimiz arazi, hayvan ve tarım aletleri miktarları ve topladığımız diğer bazı ma-

teryelleri, 1945 başlarında yaptığımız ikinci bir soruşturma ile karşılaştırdığımız gibi, ayrıca sayım ve vergi çizelgelerine de dayanarak kontrol ettik. Bu sonuçlardan bir ikisini, bir de köylülerin genel tahminleri ve 1944 yılına ait muhtarlıktaki arazi vergisi kayıtlarını Çankaya Kazası Muhasebe Tahakkuk Amirliği arazi vergileri defterlerinden çıkardığımız sonuçlarla karşılaştırdık.

Birinci ve İkinci soruşturmalarla elde edilen sonuçlar, Çankaya kazasının köy hakkında vermiş olduğu rakamlarla birbirlerine pek uymadı. Bizim soruşturmaların her ikisinden elde ettiğimiz rakamların ortalaması köy arazisini 17.474 dönüm olarak gösterdi. Çankaya muhasebesinde köy arazisi 21.005 dönüm olarak kayıtlı idi.

Bizim rakamlarla muhasebenin rakamları arasındaki fark, köyde bir dönüm için kullanılan ölçü ile hükümet ölçüsünün birbirini tutmamasından ileri gelebilir. Meselâ, Hasanoglanlılar, 16 kilogramlık tohumu saçtıkları arazi genişliğine bir yarım tarla demektedirler. Halbuki verimli topraklarda bir yarım buğday veya arpanın saçılacağı arazi sahası daha geniş, verimsiz topraklarda ise daha dardır. Fakat dönüm kavramı her arazide aynı anlamda kullanılmaktadır. Devletin dekar ölçüsü ise bu dönüm kavramından da ayrı bir şeydir. Çeşitli kaynaklardan alınan araziye ait bilgilerin kıyaslanmasında bu ölçü ayrılıklarının ortadan kaldırılması gerekir.

Biz soruşturmalarımızda arazi miktarını dönüm olarak tesbit ettik. Bu ölçüyü köylülerden bir kaçı ile bir dönümlük arazi genişliğini ölçerek 20 dönüm olduğu söylenen Köy Enstitüsüne sattıkları bir arazi parçasını da gözönünde tutarak köyün ekilen arazisini dekara çevirdik. Yalnız her ailenin ayrı ayrı, yahut gruplar halinde gösterilen arazi miktarlarını anketlerden alınan sonuçlara göre tesbit ettik. Bu itibarla tarlalara ait bütün çizelgelerdeki rakamlara % 20 ye yakın bir ekleme yapmak gerekir. Köylerde küçük baş hayvanları ile tarlalarını da daha az gösterme temayülü vardır. Bu sebeple, bu gibi rakamlar gözden geçirilirken bu noktaların hatırdan tutulması faydalı olur.

Bu münasebetle edindiğimiz bir tecrübeyi yeri gelmişken belirtmeliyiz. Bir köyün genel arazi miktarını, büyük ve küçük baş hayvanlarını komşu köylerden, çoban ve sığırtmaçlardan sorarak kontrol etmekte fayda vardır. Komşu köylerle çoban ve sığırtmaçların bir kısmı tahminlerini oldukça sağlam temellere dayandırmaktadırlar.

b) Kontrolları oldukça kolay olan materyaller :

Bu materyellerin çoğu köylülerin söylemekte bir mahzur görmedikleri ve biraz önce bahsettiğimiz materyellerle ilgili bulunanlardır. Mese-

lâ, bir düğün olayı sürecinde geçen gelenekleri köylüler olduğu gibi anlatmakta hem zevk duyar, hem bunda bir mahzur görmezler. Fakat bunların da sıkıdan sıkıya kontrolden geçirilmesi gerekir. Köylüler kasıtsız olarak yanılmış olabilirler.

Köyün, süt, yün, gübre ve bunlara benzer hayvan ürünlerinin, tarım alet ve araçlarının kontrolü oldukça kolaydır. Çünkü sağılan ve sağılmayan koyun, keçi, inek ve mandaların sayıları bir defa tesbit edildikten sonra bunlardan bir yılda elde edilebilecek ürünler ve yem masrafları kolaylıkla tahmin edilebilir. Burada da yanılmak ihtimali vardır. Fakat birer nisbet dahilinde daha az olduğunu sanıyoruz.

Tarım aletlerine gelince, köyde çiftçi aileler belli olduktan sonra bunların miktarı aşağı yukarı kestirilebilir ve soruşturma sonuçları ile karşılaştırıldığı takdirde tahminlerde isabet olduğu görülür. Nitekim, bu aletlerden bazıları hakkında soruşturmalarından elde edilen sonuçlarla önceden yapılan tahminlerin arasında büyük farklar görülmemiştir.

c) Kontrolları güç olan materyeller :

Köy ailelerinin süt ve diğer maddelerden yapmış oldukları yiyecek maddelerinin miktarı, bunlardan ne kadarının ailede sarf edildiği ve ne kadarının satıldığını kestirmek güçtür. Aile gelirinin hangi ihtiyaç maddelerine, ne miktarlarda harcandığını bilmek ise bundan da güçtür.

Hasanoğlan'da bütçe hesapları tutan aileler olmadığı için ihtiyaç maddelerine sarfedilmiş olarak gösterilen değerler yanlışlıklarla doludur. Çünkü ailelerin çoğu yıllık kazançlarının ne olduğunu bilmez, bilenler de söylemekten çekinir. Hayvanlardan alınan sütün ne kadarını yoğurt, ne kadarını yağ yaptığını ve ne kadarını süt olarak yediğini, veyahut sattığını kimse bilmez, bilmeğe de lüzum görmez. Bunlar gibi yakılan tezeğin ekonomik değerinin ne olabileceğini, bakkala yatırılan bulgur, buğday ve yumurtaya karşılık alınan şeylerin değer itibarıyla birbirini tutup tutmadığı da köyde pek hesaplanmaz. Bu istihsal maddeleri hakkında ancak bazı genel fikirler verilebilir.

d) Kontrollarına pek lüzum görülmeyen materyeller :

Kontrollarına pek lüzum görülmeyen materyeller arasında köylülerin bir yıl içinde salma suretiyle vermiş olduğu para ile aynı değerler ve hükûmete verilen çeşitli vergiler vardır. Salmalar köylülerin köy işlerini yapabilmek için katlandıkları vergiler olduğundan bunların hesabını hepsi pek iyi bilir. Hükûmete doğrudan doğruya verilen vergilerle bunların makbuzları ve kayıtları saklanır. Biz rakamlarımızı bu kayıtlardan çıkardık.

Ailelerin nüfusları, evlendikleri zamandaki yaşları ile bugünkü yaşları, aile üyelerinin cinsiyetleri ile ilgili rakamlar da uzun uzadıya kontrol edilmemiştir. Muayyen yıllar içindeki doğum ve ölümlerin bir kısmını muhtarlıktaki defter ve bucaktaki kayıtlarla karşılaştırmaya çalıştık ise de bu karşılaşmalardan güvenilir bir sonuç almadığımızdan vazgeçmek zorunda kaldık.